

За книгата:

Елка Трайкова. *Литературноисторически и критически сюжети*. София, ИЦ „Боян Пенев“, 2021, 226 с. [Elka Traykova. *Literary-Historical and Critical Plots*. Sofia, Boyan Penev Press, 2021, 226 p.]

Надежда Стоянова / Nadezhda Stoyanova
Софийски университет „Св. Климент Охридски“ / Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Елка Трайкова, автор на добре познатото сред българските филолози изследване „Българските литературни полемики (от началото на XX в. до 70-те години на века)“ (2001), наскоро публикува своята нова книга – „Литературноисторически и критически сюжети“ (2021), която носи най-добрите характеристики на първата ѝ монография – издирвателската воля за откриване на значими литературоведски проблеми или за вглеждане поновому в тях, фактологичната плътност на представения материал и научната почтеност. Същевременно тематично и жанрово периметърът на разработките е разширен, като авторката е подбрала теми, засягащи ключови явления на литературния ни живот по протежение на почти 150-годишната му история след Освобождението.

Във въвеждащите думи Елка Трайкова определя като основна мотивация на текстовете си грижата за литературната памет, чието съхранение се осъществява със съзнанието за отворения характер на литературноисторическия разказ и пропускливостта на канона въпреки неговата предпоставена консервативност (вж. с. 9). Различните форми на модифициране на

познанието за литературното ни наследство обаче в това изследване не носят радикализма и прибързаността на младежките текстове, а онази внимателна обмисленост и трезва премереност, притежавани от зрелите книги. Опитният почерк може да бъде разпознат още в дискретната насоченост към проблема за мястото на личността в литературната история, приобщавайки така книгата към една от най-стабилните тематични традиции, а и към едно от утвърдените концептуални наследства на българското литературознание.

Изследването се състои от две части, които извеждат хронологичния и жанровия принцип като водещи при структурирането – „Литературноисторически сюжети“ и „Литературнокритически сюжети“. Първата част съдържа разработки, фокусирани върху проблеми, засягащи националната ни литература от края на XIX до края на XX век, макар че отделни наблюдения надскачат тази времева граница. Втората част е насочена към явления и книги, публикувани в последните 30-тина години, и по тази причина текстовете носят особеностите на оперативната критика.

Въпреки че привидно проучванията, включени в „Литературноисторически сюжети“, са разнообразни, читателят може да разпознае в този раздел два основни подхода в работата на авторката в тази част. Те са свързани с желанието за уедряването на изследователските концепти. Първият подход се характеризира с отбягването на близкия прочит с цел разпознаване на *структурите, които крепят литературноисторическия наратив*. По тази причина и замахът, с който се обглеждат книгите и събитията, е широк и смел, без при това наблюденията да губят своята прецизна литературно-документална мотивираност. Свидетелство за това са още първите два текста в книгата – „Възможните и невъзможни истории на българската литература през XX век“ (с. 13–26) и „Антологиите – между литературния канон и субективния избор“ (с. 27–57), в които се разпознават не само моделите за формиране на националния канон, но и отношението на учените и съставителите на книгите към актуални тенденции в европейското литературознание и световната литература, паралелите с които стават особено активни в началото на XX и началото на XXI век (вж. например коментара за съставената от Михаил Неделчев антология „Европа“ (2018) – с. 55). Не на последно място, подход още предполага вглеждането в онези крайгълни камъни на литературната ни памет, около които се напластяват читателските сюжети. Обект на проучване са фигури като Иван Вазов, Пейо Яворов, Емануил Попдимитров, Боян Пенев, периодични издания като „Мисъл“ и „Златорог“, книги като „Безсъници“ на Яворов и „Живот-блян“ на Попдимитров. Бих подчертала интереса към разнообразието от прояви, чрез които

съвременници на Пейо Яворов и Боян Пенев се опитват да съхранят паметта за тях след смъртта им.

Погледът на Елка Трайкова не остава затворен в единичността на факта, а отчита разнопосочността на контекстите – културни, исторически, но и житейски. Тук именно се разкрива вторият подход на авторката, видим в стремежа към *холистично разбиране на литературната личност*, на присъствието на художествената книга, на реализацията на литературното събитие. Затова в аргументацията често се прибегва до различни в жанра си текстове (метанаративите са основен фокус на проучване) и нетипични дискурсивни прояви на каноничните български автори. Бих си позволила да изразя своята заинтригуваност от наблюденията върху разнородните по вида си реализации на публицистичния стил на Яворов (с. 87–92) и върху късните писма на Вазов (с. 102–109). Холистичният подход на авторката намира своята най-силна мотивация в цитирания от нея откъс от дневника на Боян Пенев, който ще си позволя да повтора и тук заради значимостта му за коментиранията книга: „Желал бих нашите потомци да си спомнят не за завършените и незавършени дела, а за волята, вложена в тях. Ще имат ли право да ни съдят някога онези, които не са имали нашата воля, които не са ни превъзможнали с волята си? Аз не бих желал техният съд. Зад историята има нещо, за което не е достатъчен един обикновен поглед. Това е животът ни, и който не го съзре, няма право да ни съди.“ (с. 101) В представянето на българската литература Елка Трайкова иска да следва този завет на големия учен и затова зад факта на „буквата“ тя търси порива на духа, разпознава текстовете и жестовете като фрагменти от пълноценната и многообразна художествена и житейска рефлексия на авторите, без да изпада в назидателност или високомерно пренебрежение към едни или други творчески прояви. Чрез този подход, насочен към цялостното присъствие на литературните персоналии и техните книги, деликатно се прокрадват личните контексти на авторката и проблясва волята на литературния историк да не бъде безучастен субект, който хладнокръвно прорязва миналото, а човек, който рационално, но и емоционално оглежда в предишното своето настояще, както се разкрива в посветената на Емануил Попдимитров глава „Спомените между реалния живот и поетичния блян“ (с. 110–115), където Елка Трайкова вплита елементи от своята история.

В края на първата част на книгата са включени изследвания върху формите на контрол на социалистическата власт към българската култура след 1944 г. и „дозираната свобода“ (с. 130), която успяват да извоюват авторите спрямо соцреалистическото клише и налагания модел на съветската литература, не се пропускат и онези привидно плахи, но утвърдителни опити националната художествена словесност да бъде приобщена към световните тенденции. Елка

Трайкова търси не изоставя своите интереси към полемиките и това най-вече се разкрива в главите „Полемки и критически концепции през 60-те години на ХХ век. Покаяния и конфликти в литературната критика“ (с. 138–147) и „Полемки и полемичен стил на Кръстьо Куюмджиев“ (с. 148–153), в които се изваждат от забвение редица литературни факти. Последната разработка на този раздел „Българската литература в края на едно столетие“ (с. 154–166) е насочена към трансформациите, които се случват в културното поле във времето на Прехода. Тази глава прави естествен подстъп към втория раздел на книгата.

В „Литературнокритически сюжети“ авторката се представя като наблюдател на съвременността, като желанието ѝ да извежда литературноисторически обобщения не се изличава, но остава на заден план за сметка на съсредоточения прочит на конкретни книги и фокусирането върху отделни авторски жестове. Тук може да се определи като водещ стремежът за утвърждаване на необходимостта и смисъла всяко настояще да препрочита литературното минало – с тази идея Елка Трайкова изразява съмишленичеството си с Михаил Неделчев и неговия литературоведски проект (вж. с. 169), но още с търсенията на няколко поколения учени. Авторката се вглежда детайлно в книгите на Румяна Дамянова, Вихрен Чернокожев, Пламен Антоу, Катя Зографова, Мария Огойска и на най-младата – Елена Борисова. Наблюденията се простират и върху художествените съчинения на Мария Станкова, върху пътеписните текстове на Емил Димитров, но и върху автобиографичната проза на напътствалата голяма част от съвременните литературни изследователи Милена Цанева. В изчерпателността на изложението и анализа на книгите във втората част на изследването става видимо отношението на уважение на авторката към научните и художествените постижения на колегите ѝ.

В заключение бих казала, че едно от най-ценните качества на книгата на Елка Трайкова „Литературноисторически и критически сюжети“ е съзнанието за отговорност на настоящето към литературното минало и към литературните фигури, които са го конструирали. Професионализмът на изследването проличава и ненатрапчивата, но уверена категоричност, с която авторката заявява тезите си, след като дисциплинирано е проучила явленията, разчертала е периметъра на „белите полета“ и е намерила мястото им в литературния процес. Наред с това фактологичната наситеност, постъпателността на изложението и добрият езиков стил превръщат книгата в четиво, което вярвам, ще бъде интересно и полезно не само за специалисти, но и за широк кръг от читатели, в това число за студенти и ученици.